

פרוטוקול מס' 463

מישיבת ועדת הכספים

שהתקיימה ביום ג', כ"ז באייר תשמ"ז, 26.5.87, בשעה 10.00

בנוכחות:

היו"ר א' שפירא	<u>חברי הוועדה:</u>
י' ארידור	
פ' גרופר	
מ' שיטרית	
א' וינשטיין	
י' שמאי	
י' מצא	
ג' שפט	
י' כהן	
ח' רמון	
ד' צוקר	
נ' ארד	
י' ארצי	
ז' אמיר	
י' צבן	
ד' תיכון	
א' שלום	
מ' איתן	
ח' קופסן	

מוזמנים: שר החקלאות א' נחמקין

מ' בן-מאיר	-	מנכ"ל מ' החקלאות
נ' יניב	-	מ' החקלאות
א' פוגל	-	הממונה על התקציבים באוצר
ע' ארדמן	-	מ' האוצר
א' ספרן	-	מ' האוצר
ש' רביד	-	הסוכנות היהודית

א' קרשנר מזכיר הוועדה:

ס' אלחנני כלכלנית הוועדה:

ת' בהירי הקצרנית:

הצעות לסדר סדר-היום:

הסיוע למושבים

הצעות לסדר

מ"מ היו"ר י' כהן:

נתחיל בדיון על הסיוע למיגזר המושבי, על רקע שני דו"חות של שתי ועדות שהוועדה מינתה לבדיקת הנושא. הדו"ח האחד הוא דו"ח גבתון המונח על שולחן הוועדה. והדו"ח השני הוא של ועדת רביד, שעל-פיו הוגשו הצעות האוצר.

א' וינשטיין:

היכן נציגי האוצר?

א' קרשנר:

הם הוזמנו ויגיעו.

מ"מ היו"ר י' כהן:

סוכם שנתחיל היום בדיון. על דעת כל חברי הוועדה, לא החלטנו לפתוח את הדיון לכלי התקשורת, אלא לזמן לכאן את הגופים שירצו להופיע בפנינו, הן גופים צבוריים והן אנשים מתוך המושבים. את הבקשות להופיע בפני הוועדה, יש להגיש למזכיר הוועדה.

י' מצא:

אני מצטער, אך יש לי הצעה דחופה לסדר אותה שיגרתי הבוקר בכתב. ההצעה מונחת לפניך, ואני מבקש ממך להקריאה. היא קשורה להפסקת התקציב לקופת-חולים לאומית. מדובר במשבר אמיתי ובחוסר יכולת לאשפז בבתי-החולים. מצד שני אנו רואים לא מעט הזרמות אפילו השבוע לקופת-חולים אחרות. אני רואה בכך אפליה. לא יעלה על הדעת שיפסיקו את ההעברה לקופת-חולים לאומית. זהו נושא דחוף. ביקשתי לזמן עוד היום את שרי האוצר והבריאות או את נציגיהם אלינו, כדי לדון ולהגיע לפתרון. אני לא חושב שהוועדה יכולה להמשיך בדיוניה בנושאים אחרים, מבלי להתייחס לנושא זה. רק היום הזרמנו עוד עשרות מליונים לקופת-החולים הכללית, ואילו את קופת-חולים לאומית מוחקים מספר התקציב.

י' שמאי:

ועדת הכספים קיבלה לפני שלושה שבועות החלטה שתוך חודש ימים יתקיים דיון בעקבות דו"ח מבקר ההסתדרות, יחד עם ראשי המשק ההסתדרותי. אני מבקש לקבוע את התאריך לדיון בנושא זה, וזאת תוך שבועיים. אני חושב שהנושא אינו סובל דחוי, לאור שעוריות השחיתות בהסתדרות אשר נתגלו לאחרונה. הדברים התפרסמו, ולא ייתכן שהאוצר יעביר כספים למשק ההסתדרותי על בסיס נתוני כזב.

ז' אמיר:

אלה דברי הבל.

י' שמאי:

אלה דברי אמת.

ז' אמיר:

אלה דברי הבל מרושעים, אתה הופך את ועדת הכנסת לוועדה פוליטית. אתה המושחת הראשון.

י' שמאי:

אתה מגן על מושחתתים, זה לא מתאים לך.

ז' אמיר:

אתה מנצל את מצבם של המושבים---

י' שמאי:

האם אתה קיבלת 600 אלף דולר פיצויים? אתה לן בדירה שמחירה 3500 דולר לחודש?

ז' אמיר:

אתה לוקח דו"ח פוהופך אותו לענין פוליטי.

ע' סולודר:

ישנה ועדת הביקורת.

י' שמאי:

איזו ועדת ביקורת?

מ"מ היו"ר י' כהן:

אני מבקש להפסיק.

ז' אמיר:

הוא מבקש לחמם את האווירה.

י' שמאי:

אם אין שחיתות, גם זה יתגלה.

מ"מ היו"ר י' כהן:

ארני מבקש לא להגיב.

ז' אמיר:

אנשים באים לכאן כדי להפריע לעבודה השוטפת של ועדת הכספים.

י' שמאי:

אני מבקש לעזור.

ז' אמיר:

אצלך מה שחשוב הוא רק להרוס.

מ' איתן:

שאתה תבנה 10% ממה שאני בנית. חוץ מאשר את עצמך, אתה לא בונה כלום.

ז' אמיר:

תנקה את פיך כאשר אתה מדבר על עשייה. אתה בנית משהו במדינה הזו?

מ' איתן:

אתה בור ועם הארץ, אתה לא יודע אפילו מה קורה.

ז' אמיר:

אתה פשוט טיפש מוחלט.

ההצעה שלי התבססה על דבר אחד: אני רוצה שוועדת הכספים תזמן את הנוגעים בדבר, כדי שיספרו לנו מדוע קופות-החולים האחרות אינן מסוגלות לשלם את חובותיהן ולהבטיח שירות רפואי שוטף לחבריהן. הפרט הוא החשוב עבורי ולא הארגון. ארגון שלא יכול להבטיח טיפול שוטף לחבריו כולל אשפוז, אני מבקש לדעת מה קורה בו. לכן צריך להזמין לכאן גם את נציגי משרד הבריאות וגם את נציגי האוצר.

י' שמאי:

אתם מגינים על פושעים, מועלים ומושחתים, אלה שמרמים את האוצר, אלה שמקבלים פיצויים של מאות אלפי דולרים.

א' שלום:

הצעתי לסדר היא להוריד את בקשתו של חה"כ שמאי.

(היו"ר א' שפירא נכנס)

היו"ר א' שפירא:

אני רוצה להודיע כי אתמול היה כאן דיון טרומי על נושא המושבים. לא אקבל עוד הצעות לסדר בנושא המושבים. אני מודיע כי בשעה 10.30 נסיים עם כל ההצעות לסדר. הודעתי אתמול כי אתן לשר החקלאות לפתוח את הדיון בנושא המושבים, בדיוק ב-10.30. לאחר שנסיים את הדיון בנושא המושבים, בין 12.30 ל-1.00, אני מוכן לאפשר הצעות לסדר.

מ' איתן:

חה"כ שמאי העלה נושא, וסוכם על דעת כולם כי יתקיים דיון בוועדה. צריך לקבוע מועד לדיון.

י' מצא:

צריך רק לקבוע מועד לדיון בהצעת חה"כ שמאי. מונחת לפני היו"ר גם הצעה לסדר שלי, ועליה אני רוצה לדבר.

א' שלום:

אני מציע לא לקיים דיון בוועדה על דרישתו של חה"כ שמאי, מאחר והוא היטעה אותך בזדון. בדקתי את הנושא ומצאתי כי הוא העלה את הצעתו במליאת הכנסת, אשר הוריד את הצעתו מעל סדר-היום. לא יכול להיות שהצעה שתורד במליאה - תוגש אחר-כך לוועדה.

מ' איתן:

אתה טועה, זה קרה כבר מאות פעמים.

היו"ר א' שפירא:

אם תמשיכו בצעקות, אפסיק את הישיבה.

ג' שפט:

כדי להרגיע את הרוחות, אני רוצה להעלות נושא אחר: מחר יעלה בכנסת ענין דחוף - קבלת חיטה ממשקים בטחנות קמח. מדובר על מאות אלפי טון של חיטה שאי אפשר לקבלה.

ח' קופמן:

בגלל שנת שמיטה?

ג' שפט:

כן. אני מבקש ששר החקלאות יקדיש מספר דקות לנושא זה, כדי שנדע היכן אנו עומדים.

ח' רמון:

איני יודע מתי התקבלה החלטה על-פי בקשתו של חה"כ מצא, להעביר את הנושא לדיון. אני מניח שהתקבלה החלטה כזו, אך אני מבקש להפנות את תשומת-לב היו"ר לכך שהנושא אינו בסמכות הוועדה. אנו לא ועדת הביקורת.

י' שמאי:

ח' רמון:

אני מבקש מהיו"ר להשתיק את גס הרוח הזה - שמאי.

י' שמאי:

גס רוח אתה. אי אפשר להמשיך לתת לו לדבר כך.

ח' קופמן:

לחה"כ רמון אין כאן פריבילגיות מיוחדות. כאשר הוא מנבל את פיו, צריך להשתיק אותו.

י' שמאי:

תשטוף את פוך.

ח' רמון:

אין לנו סמכות ומנדט לדון בביקורת על גוף אחר. יכול חה"כ שמאי לפנות לוועדה הרלוונטית - הוועדה לעניני ביקורת המדינה או מבקר המדינה. אני מבקש מהיו"ר להסביר את הנוהל הזה לחה"כ שמאי שכנראה לא בקי בו. צריך להסביר לו שהוועדה הזו אינה דנה בדברים כאלה, ולכן אינה יכולה לדון גם בענין הזה. אם נדון בכך, אבקש לדון גם בקרן תל-חי.

י' שמאי:

אתה צבוע.

ח' רמון:

אם הפרשה הזו תעלה, נדון גם בפרשת ההלוואות לקרן תל-חי ופרשת הקרקעות. לא היה דבר כזה, ואני מבקש מהיו"ר לא לקבוע נוהל כזה. איני יודע אם ההצעה הזו נתקבלה או לא. אם היו"ר קיבל את ההצעה, אני מבקש ממנו לשקול את החלטתו מחדש.

א' וינשטיין:

החלטת והודעת לפני הפגרה, שאת הדיון נקיים מיד לאחר הפגרה. התרגשותו של ח"כ שמאי היא במקומה. הוא העלה את הנושא לפני שלושה-ארבעה חודשים. אפשר אולי להסתייג מהרבה מילים שנאמרו כאן, אך עצם ההתרגשות היא במקומה.

כאשר עלה ענין הבנקים והתגלו מקרים של שכר ופיצויים מוגדלים, המערך אמר כי הסדר המניות קשור בנושאים אלה, ולכן יש לדון גם בהם. ח"כ שמאי אומר עתה כי גם בחברת-העובדים יש דברים חריגים. עוד מעט נתחיל הרי לדון בחברת-העובדים, כי חוקת תנועת מושבי העובדים בישראל אומרת שמושבי העובדים קשורים לחברת-העובדים. אנו עומדים לדון במליארד ורבע ש"ח של הזרמה למערכת השייכת גם לחברת-העובדים. לכן בא ח"כ שמאי ואומר: חברי המערך באו ואמרו כי יש שכר מופלג ופיצויים מופלגים בבנקים, ועל-פי זה הוועדה דנה גם בנושאים אלה. מכיוון שאנו דנים כל-כך הרבה בחברת-העובדים, אנו צריכים להתייחס גם לשכר ולפיצויים המופלגים בחברת-העובדים.

סיעת הלכוד שמעה אתמול דיווח ובקשה של ח"כ שמאי על רקע הדברים הללו. אנו סבורים שחייבים להעלות את הנושא הזה, מה גם שיש לכך תקדים. אנו עומדים גם היום לדון במערכת הקשורה בחוקתה לחברת העובדים. אם אנו עומדים לדון בסיוע של מליארד ורבע ש"ח למושבים, ומישהו אומר כי על-פי ממצאי מבקר חברת העובדים לוקחים את הכסף לשכר מופלג ולפיצויים מופלגים, אי אפשר לומר שלא נדון גם בכך.

ח' קופמן:

הוועדה אינה יכולה להתעלם מהעובדה שההסתדרות, חברת-העובדים, קופת-חולים, סולל-בונה ובנק-הפועלים הם חלק מהמוסדות השואבים כספים בסדר-גודל ענקי מתקציב המדינה. אי אפשר לומר כי זהו גורם הנמצא לא מעבר לירדן - לשם פרס כבר מגיע - אלא מעבר לסמבטיון. חברת העובדים וההסתדרות הם גורמים שכל אזרח במדינה קשורים בהם יום-יום בצורה זו או אחרת. סכומי הכסף הם אדירים. לקופת-חולים, לחברת-העובדים וכל אלה שקשורים בהם, נמצאים היום בגרעון של שלושה מליארד דולר לפחות. לכן לא יתכן שלא נתעניין במה שקורה בה. מה שידידי שמאי העלה הוא רק חלק קטן מבעיות חברת העובדים, ולא ייתכן שהכנסת לא תיתן דעתה על-כך.

אני זוכר ח"כ צעיר שנכנס לפני כמה שנים לכנסת, ח"כ מטעם מפלגת העבודה, שכרגע איננו בחדר, והוא אמר: הלוואי והיינו מתפטרים מכל זה. הוא התקלקל במשך השנים, והוא אומר היום שאסור לדון במה שנעשה שם. גם התק"מ שאף פעם לא רצה להחשף, בא לכאן עכשיו כדי לבקש כסף, וכך גם תנועת המושבים. אני בעד סיוע ועזרה לתנועת ההתיישבות היהודית, אך ייתכן שמקומם של אלה שסבכו אותה הוא בבית-סוהר. אני לא מוכן שיאמרו לי כי בערוץ הזה מותר לנו לעסוק ובערוץ אחר אסור לנו לעסוק. אנו נעסוק בכל - נתנה את האשורים שלנו גם במה שקורה בארגון הקניות ובמקומות אחרים. נכנס גם לתחומים אלה. או שיהיה סדר כללי או שלא יהיה דבר.

היו"ר א' שפירא:

אני רוצה לסכם את הנושא: ח"כ שמאי ביקש ממני להגיע על ביטויים כמו "גס רוח". אני מצטער מאד על ביטויים כאלה, אך אני מצטער במיוחד על-כך שהביטויים באים מהממשלה. לומר "גס רוח" זה עוד בטוי אצילי לעומת ביטויים שאני שומע בחודש האחרון. דווקא בימי ספירת העומר, ימים בהם נפטרו 24 אלף מתלמידי רבי עקיבא בגלל שלא נהגו

כבוד זה בזה, אני מצטער על שזוהי הנורמה בה מדברים.

לגופו של ענין: התנהל כאן דיון בנוכחות כל חברי המערך, ואיש מהם לא דיבר נגד הצעתו של שמאי. כאשר דנו על כל הנפקה של בנקים, היו מוציאים לי את הנשמה בשאלות על שכרו של יפת ועל דברים אחרים. גם אז יכולתי לומר כי אפשר להעביר את הנושאים לוועדת ביקורת המדינה. אמרתי זאת אך לא הצלחתי בכך. אנו לא יכולים להתחמק מכך שקיימת כאן בעיה: גם הנפקות של בנק-הפועלים ושל כור מובאות לכאן. מותר לבוא ולדרוש לקיים כאן דיון גם בנושא שהעלה חה"כ שמאי. אני לא בלכוד ולא במערך, אני חושב שמה שמותר ליענקל מותר גם ליוסף. דבר אחד לא ידעתי, והוא שהיה על-כך דיון במליאה והנושא הורד שם.

י' שמאי:

האישור בוועדת הכספים היה לפני הדיון במליאה.

מ' איתן:

מעשה יומיום בכנסת הוא שוועדות דנות בנושאים שנדונו במליאה.

היו"ר א' שפירא:

היות וחיים רמון הוא מרכז סיעת המערך, אני רוצה שישמע את מה שאני אומר: בתקופה שלאחר דו"ח בייסקי, כאשר הובאו לכאן הנפקות של הבנקים, עברתי כאן גהינום. בכל פעם ביקשתם לדון בשכרו ובפיצוייו של יפת. טענתי גם אז שהנושא שייך לוועדת הביקורת, אך חברי הוועדה החליטו על סנקציות והן שהביאו במידה מסוימת לכך שיפת, אינהורן ודולצ'ין הלכו. כאשר ביקש חה"כ שמאי דיון, איש מחברי המערך לא דיבר נגד. הובאו לאישורנו גם הנפקות של כור, לכן כאשר חה"כ שמאי העלה את הביקורת של בלומנטל, אמרתי בבקשה. מכיוון שהיו כל מיני נושאים יותר חשובים ודחופים, לא הבאתי את זאת מיד לדיון. אני מודיע עתה לחה"כ שמאי כי אקבע עוד היום מועד לדיון.

ח' רמון:

הבקשה של חה"כ שמאי נועדה לדון בדו"ח מבקר ההסתדרות. אם היה חה"כ שמאי אומר כי מכיוון שסולל-בונה קיבלה כסף מהמדינה, יש לדון בסולל-בונה. מכיוון שקופת-חולים קיבלה כסף במדינה והתגלו בה דברים כאלה או אחרים, אני מבקש לדון בהם. אילו אמר כך, הייתי מבין זאת. אף פעם לא ביקשנו לדון כאן בבנק הבינלאומי, גם אם המשכורות שם היו מליון דולר. העקרון היה שהוועדה תדון רק במי שמקבל כסף מהמדינה. אם כור מעולם לא ביקשה כסף ומעולם לא קיבלה סיוע---

היו"ר א' שפירא:

מה עם הנפקות?

ח' רמון:

הנפקות זה לא סיוע. אני מדבר על סיוע. דרשתי לקיים דיון על בנק לאומי משום שקיבל סיוע מהמדינה. כל גורם שיקבל סיוע מהמדינה, ללא הבדל צבע מפלגתי, יופשט כאן עירום ועריה. מה שאיני מקבל הוא, שמפעל שלא בא לכאן ולא ביקש סיוע, נעסוק גם בו. אין מפעל במשק שלא קיבל מעמד של מפעל מאושר או אישור להנפקה, לא אליהם אני מתכוון. האם המפעלים של היו"ר אינם מפעל מאושר? האם יש לי זכות לבוא ולבדוק את המשכורות שם?

אני מבקש ממך לשמור על הכלל הזה. קופת-חולים וסולל-בונה אני אומר שיש לבדוק. אני מבקש ליצור כלל משותף ולא להפלות. בשנה האחרונה באו אלינו מפעלים במצוקה וביקשו סיוע. אלה נמצאים כל הזמן בביקורת הוועדה הזו. שמעתי וקראתי שיש ממצאים שאינם בסדר בדו"ח מבקר ההסתדרות, ממצאים הנוגעים לכור-סחר. מה זה קשור לכאן? האם יש לנו קשרים עם כור-סחר? אבל אם כור-סחר תבוא ותבקש מאתנו סיוע, נבדוק את כל מה שקורה בה.

אני מבקש מהיו"ר לבוא בדברים עם הלכוד, כדי להוציא מדו"ח המבקר את הדברים הנוגעים לנו, ואז ננהג מידה שווה כלפי כולם. אם נעסוק בכל מה שהעלה מבקר ההסתדרות, אבקש לדון בכל גוף במדינת ישראל.

ח' קופמן:

ח' רמון לא קובע קריטריונים לוועדת הכספים ואינו קובע מהו סיוע. במדינה הזו הסיוע הסמוי עולה פי כמה על הסיוע הישיר.

ח' רמון:

אם כך, נבדוק גם את מפעלי קופמן.

ח' קופמן:

ואז תחזיר לי בחזרה את מה שמגיע לי. לצערי ממשלת ישראל מעורבת במשק מעל ומעבר, ואנו עוסקים בסיוע בעיקר כאשר מתעוררים מקרים חריגים.

היו"ר א' שפירא:

קבעתי את עמדתי: נקיים את הדיון על-פי מה שאמר ח"כ רמון, כלומר לא לדון על הכל, אלא על דברים מתוך הביקורת הזו. את התאריך עוד אקבע. אבדוק את מי ביקר בלומנטל, ואתייעץ עם היועץ המשפטי.

י' שמאי:

אתה מקבל את הצעתו של ח' רמון. אני רוצה להסביר את הצעתי, לאחר ששוכנעת מאיומיו של ח"כ מסוים.

היו"ר א' שפירא:

לא שוכנעתי, הודעתי שיהיה דיון.

י' שמאי:

ח"כ מסוים אינם כאן על שני חברי-כנסת אחרים - היו"ר וח"כ קופמן.

היו"ר א' שפירא:

הדיון על קופ"ח יתקיים ביום ב' הבא. אנו עוברים לנושא שעל סדר-היום, רשות הדבור לשר נחמקין.

י' מצא:

הצעה לסדר בנושא המושבים: אתמול אמרתי לך שפניתי ליועץ המשפטי לממשלה. אמרת כי עוד לפני שנתחיל בדיון תביא את תשובתו של היועץ המשפטי.

מ' שיטרית:

אני רוצה להודיע ליו"ר, כי מכיוון שאי אפשר לקיים כאן דיון על סדר הישיבה, עוד לפני תחילת הדיון בנושא עצמו, אני עוזב את הישיבה.

ע' סולודר:

אתמול קיימנו דיון על סדר-הדיון.

א' שפירא:

לדעתי אי אפשר לקיים דיון בנושא, מאחר והחומר הונח לפנינו רק היום.

היו"ר א' שפירא:

לא בכח פולא בכפיה. אתמול הסתיימו ההצעות לסדר. אתה יכול לכתוב לי ואתחשב.

מ' שיטרית:

אני מעיר את תשומת-לבך, כי את החומר שלפנינו קיבלנו רק היום.

א' קרשנר:

איננו דנים היום על-סמך הדו"ח הזה.

היו"ר א' שפירא:

אתמול בזבזנו על-כך שעות. אמרנו כי בסך סיימנו עם כל ההצעות הטרומיות לדיון. אני מודיע שיהושע מצא שלח מכתב ליועץ המשפטי לממשלה עם העתק אלי. אמרתי לו אתמול כי זה לא יפריע לפתיחת הדיון על-ידי שר החקלאות. לא הייתי בטוח שליועץ המשפטי לממשלה תהיה אפשרות לדון בכך ולתת תשובה. אתקשר עם היועץ המשפטי ואשמע את דבריו בענין זה.

שר החקלאות א' נחמקין:

אני מבקש לדון האם יש ערעור על עצם האפשרות של הוועדה לדון בענין?

היו"ר א' שפירא:

י' מצא כתב ליועץ המשפטי לממשלה מכתב שאת העתקו שלח אלי. במכתבו הוא שואל האם היות וישנו ארגון קניות שנגדו מתנהלת חקירה משטרתית, מותר לוועדה לדון בסיוע למושבים.

י' מצא:

אני מתייחס במכתבי אך ורק לארגוני הקניות, ופונה אליו לפתוח בחקירה בענין ההסתבכויות בארגוני הקניות. אני מדגיש במכתבי כי צריך להעביר את הסיוע למושבים, אך אני סבור שאנו מנועים מלדון בארגוני הקניות בשלב זה.

שר החקלאות א' נחמקין:

אני מכיר את הבית הזה ואת החדר הזה, ישבתי כאן כמה שנים, ואני מודה שהמצב אינו טוב יותר אלא טוב פחות. מובאות לכאן בעיות קשות מאד, אך בלתי אפשרי לדון בהן באווירה כזו. הבעיה שאני עומד להעלות קשה ומורכבת מאד, גם מבחינה צבורית, גם מבחינה כלכלית, ארגונית, חברתית ולאומית. הייתי רוצה מאד שנמצא דרך כדי לקיים דיון בנוכחות כל החברים. אני מכיר היטב את המאטריה, לא מחמש השנים האחרונות אלא במשך שלושים שנה. אני מכיר את כל המושבים ואת כל הארגונים על בעיותיהם. הדיון צריך להיות ענייני, ומותר שתהיינה לו השלכות פוליטיות. בלתי אפשרי לדון בבעיה כה סבוכה, מבלי שתהיה כוונה להבין את הכל ולשמוע את כל מה שיש לנו לומר.

במסגרת דברי הפתיחה אשתדל שלא לעסוק בפרטים הטכניים, שכן אני מניח שנצטרך לעשות יותר מסבוב אחד של דיונים. כאשר נכנסתי למשרד, היה ברור לי שקיימת בעיה במיגזר החקלאי כולו, גם במשק המושבי, גם במשק המשפחתי וגם במשק הקבוצי. קיימת בעיה קשה והיה ברור לי שצריך לשנות את פני הדברים, אך לפני שהתחלנו באיזו שהיא פעולה, נפל ארגון הקניות הראשון. אני רוצה להזכיר שמנהלו של ארגון הקניות הזה הוא חבר לכוד, ליברל ותיק. איני חושב שהוא היה אשם בכך. זה היה הארגון הראשון שנפל והתמוטט, ומיד נוצר מנוף נורא לשנוי דעתם, מדיניותם והתנהגותם של הבנקים כלפי הארגונים וגם של חברי המושבים כלפי הארגונים האחרים. זה הדליק אור אדום בכל

המוסדות הפיננסיים ובצדק, ויצר גלגל של חוסר אפשרות להשיג הלוואות ומימון וחוסר יכולת להתמודד עם חובות העבר.

פ' גרופר:

האם אותו ארגון שהזכרת נפל בגלל הסתבכות חקלאית או בגלל אוונטורות - רכישת טרקטורים לחברות בחו"ל, הקמת מפעלים וכו'? החקלאים המסכנים לא נתנו יד לכך, האם הוא נפל בגלל הרפתקנות מצדם? האם הלכוד אשם? האם הלכוד הפיל את החקלאות? אבי-אבות השיטה הוא אתה, במשך עשרים שנה.

שר החקלאות א' נחמקין:

לא עשרים אלא שלושים שנה.

ח' קופמן:

מי שהדליק נורה אדומה לבנקאות הישראלית, היה זה קודם כל ארגון משקי הצפון.

פ' גרופר:

אתה שמת ידך בכל, הבאת אותם לחוב של 800 מליון שקל, ואתה בא לדבר עכשיו על פרידלנדר? פרידלנדר הוא ליברל ואתה מפא"י.

שר החקלאות א' נחמקין:

אני גאה על-כך.

פ' גרופר:

גם הוא גאה. אתה גאה במליארד ורבע חוב והוא ב-300 מליון.

פ' גרופר:

חספר כאן רק את האמת.

שר החקלאות א' נחמקין:

אספר רק את האמת. אני מוכן להתחרות באמירת האמת. תקופה קצרה לאחר שנכנסתי לתפקידי, הצעתי הצעה שהיתה מונחת אצלי לפחות שלוש שנים: חלק לא גדול מהמשק המשפחתי צריך לשנות את צורתו הארגונית. כאלה שאינם רוצים לחיות במסגרת קואופרטיבית או לא יכולים, יהפכו בחלקם הקטן לישובים קהילתיים. הייצור בהם נמוך מאד, הקרקע והמים שלהם אינם מביאים להם תועלת אלא חובות. בעיקר צריך לעשות את המאמץ לסייע באופן מידי לארבעה אזורים: לגליל, לגולן, לבקעה ולערבה. לכל היתר יש לאפשר פריסת חובות. כתוצאה משנויים בתקציב המחלקה להתיישבות, המליצו בפניהם בכתב ובעל-פה, הסוכנות ומשרד החקלאות, לקדם תקציבי פיתוח למשקיהם בסכומים ענקיים במושגי הימים ההם, לצורך הקמת מפעלים, לולים וכו'. הם הקימו אותם אך לא היה להשקעות אלה כל כסוי. מנהל אגף התקציבים קרא לשיטה זו בשם "השיטה". אני שותף לדעתו שזו היתה "השיטה". שימו לב לכך שכל עוד אני הייתי בתנועת המושבים, לא הושקע אף שקל אחד בקידום תקציב, שלא בהסכמת מחלקת ההתיישבות, בהתחייבות כספית מלאה ובצורה הניתנת לכסוי. אני מצטער על שאחר-כך מישהו התיר את המושכות ונתן חופש למושבים ולארגונים להשקיע סכומים גדולים מאד בקידום התקציב, מבלי שהיה להם כסוי.

איני רוצה לעסוק בסיבות לכך שלא היה לאחר-מכן תקציב לכסוי ההשקעות. אפשר היה בתקציב קטן של כ-20 עד 30 מליון שקל, לפתור את המצוקה ביישובי התקציב, ועוד 150 מליון שקל היו מספיקים לכל המיגזר המשפחתי, לשם פריסת החובות בתנאים קצת יותר נורמליים, כלומר להמיר את החובות בשוק השחור והאפור לחובות לבנקים לזמן בינוני או ארוך. בינתיים החוב כולו הפך לחוב לזמן קצר בריבית חריגה. מכיוון

שנמצאו אז בתחושה כלכלית קשה, כאילו הכל מתמוטט ובדרך נמצאים סולל-בונה, קופת-חולים והקבלנים, אי אפשר היה להגיע בשום אופן לדיון ולהסכמה בממשלה כי הטיפול במיגזר הזה יהיה מיוחד. מלבד טיפול זמני וחלקי בכמה ארגונים, טיפול שלא נתן כלום, לא נעשה דבר.

כך הגענו למועד בו הוחלט על התכנית הכלכלית. אני מודה שראיתי בה סם מוות למיגזר היצרני כולו ולמיגזר החקלאי בפרט, כי התכנית הכלכלית היתה מבוססת בעיקרה על צמצום האשראי, העלאת הריבית ונסיון להקטין את המשכורת למיגזר החי משכר. זהו נסיון שהצליח רק בחלקו הקטן. מה ש"הצליח" בתכנית הכלכלית הוא העלאת הריבית החריגה מעבר ל-100% והעלאת הריבית הרגילה באחוזים גבוהים מאד. אין אף מיגזר יצרני בעולם היכול לעמוד בתנאים אלה, בוודאי לא המיגזר החקלאי. מאז התחילה ההתמוטטות.

כמובן שבמקביל לאותה התמוטטות התרחש תהליך נוסף: הקרנות, ההסכמים, הקניה בשכר-מכר וכל השיטות בהן נהגו ארבעים שנה, הפכו מברכה לקללה. לדעתי זו הדרך בה קמה ההתיישבות. זו שיטה מצויינת גם היום, היא טובה מאד, יעילה מאד, שוויונית מאד ותורמת מאד לאנשים שרוצים בה, אך אינה טובה לאלה שאינם רוצים בה. החשדנות שנוצרה הביאה גם אנשים שחיו והתפתחו עם השיטה הזו, למצב בו ייתכן שלא ירצו עוד לחזור אליה. לבי כואב על-כך, אך איני חושב שאני יכול לשנות מצב זה.

ארגון הקניות הראשון נפל, כי היה בנוי ברובו על משקים חלשים ולא היו בו משקים חזקים שאפשר היה לחיבם לסייע לחלשים. אחריו התחילו הארגונים ליפול האחד אחר השני. במשך חודשים ארוכים אין הם יכולים עוד לעמוד בתשלומים. הארגון האחרון אשר נפל הוא של משקי הפועל-המזרחי. היה זה לפני חודשיים. נשאר שלושה ארגונים שלא נפלו: אחד שקיבל סיוע, היה חייב פחות והוא גם קטן מאד - ארגון מושבי חירות, השני - מושבי השרון, ארגון שמעולם לא הצטרף אליהם אף ישוב חדש. כולם ישובים הקיימים עוד מלפני קום-המדינה. זהו ארגון שיישוביו חייבים מעט מאד. ארגון שלישי - התיכון, שכולו בנוי על ישובים משנות החמישים. הוא מעולם לא נתן להם את השירותים המקובלים בארגונים אחרים. הוא לא נפל רק בגלל הזהירות והפחדנות של מנהליו. אני מתייחס לפחדנות בחיוב: "אשרי המפחד תמיד". הם מעולם לא נתנו לחברייהם שרות מלא. רוב ישוביהם נמצאים במרכז הארץ, שני-שליש מחברי היישובים האלה עובדים בחוץ. יש בהם הרבה מתיישבים שאינם חקלאים אלא כאלה שקנו בית בכפר ועובדים בתעשייה הצבאית או האווירית. בשנות החמישים היה הגיון להקים שם יישובים, אך היום אין הם חיוניים מבחינה חקלאית.

לעומתם ארגונים אחרים הסתבכו כהוגן. ככל שהארגון לקח על עצמו יותר משימות, כך הסתבך יותר. מי שלקח כסף ומי שנתן כסף, הם אחראים במידה שווה. כל עוד היה בארץ אשראי מרוכז שהתבסס בשנות השישים, כל ישוב היה חייב לעבוד עם בנק אחד, ולא יכול היה לעבוד בו זמנית עם חמישה בנקים. הבנק בדק את מאזנו, ובמשרד החקלאות היתה יחידה שקבעה תכנית משק לכל חבר במושב ולמשק הקבוצי. התכנית הזו אושרה על-ידי הבנק שאליו הועבר הפדיון השנתי ואפשרויות ההשקעה והצורך באשראי. כך איש לא יכול היה להעביר כספים מהמערכת היצרנית למערכת השירותית, ואיש לא יכול היה לקבל כסף בבנק אחר, ואילו בבנק שלו יכול היה לקבל אך ורק על-פי תכנית מאושרת.

ראיתי בכך אז שיטה מוצלחת, ואני רואה בה שיטה טובה גם היום. אם לא יעבוד בנק אחד מול מושב או מול חבר, יסתבכו מחדש. היתה תקופה שהבנקים חיזרו אחר המשקים. כאשר לא קיבלת הלוואה בבנק הפועלים, הלכת לבנק לאומי או לבנק אחר. אני זוכר את הווכחים עם בנק לאומי ששאל מדוע אין מאפשרים לו לעבוד יותר ביישובי הבקעה והערבה. אם תבדקו, יתברר לכם שרוב היישובים בבקעה ובערבה עובדים עם בנק לאומי. הוא אף הקים יחידה מיוחדת לטיפול ביישובים החדשים שם, ושמחתי מאד לסייע לו בכך. זה מה שנוגע לקטע של תנועת המושבים. לתנועות אחרות היו תמיד נטיות לבנק זה או אחר.

באותה תקופה היתה בבנקים הרגשה שהעניין מסודר, וזאת משום שעם ישראל לעולם לא יתן ליישובים האלה ליפול, ושנית משום שיש בהם ערבות הדדית, מה שנקרא "סדין" - כולם נותנים ערבות לכולם. הבנק לא ביקש מאזן, פדיון, מצב המשק, ערבות או שעבוד אלא "סדין". הבנקים ראו בכך סידור טוב מאד עבורם.

א' וינשטיין:

האם המפעלים הם בערבות?

שר החקלאות א' נחמקין:

כן.

א' וינשטיין:

האם המשפחה החקלאית תשלם עתה עבור החוב של המפעל?

שר החקלאות א' נחמקין:

אני מציע שהיא לא תשלם. צריך להיזהר בעניין זה, כי עם ישראל הוא שיצטרך לשלם בסוף.

גם הבנקים עשו מישגה נורא וגם לישובים ולארגונים היה ברור כי אין להם כל בעיה לקבל כסף לאחר שיתנו ערבות. לבנקים היה ברור שהם לעולם לא יפלו. ניסיתי למנוע מבנקים לתת כסף לחלק מהארגונים שחשבתי כי הם משקיעים השקעות בלתי נחוצות, ואז אמרו לי כי אין לקוח טוב יותר מהחקלאי שלעולם אינו עוזב ולעולם אינו פושט את הרגל. אם לא ישלם השנה, ישלם בשנה הבאה.

כאשר התחילה ההיסטריה, סגרו הבנקים את קופת המושבים והארגונים, ואז הגלגל התחיל לרוץ בחזרה. יתכן שגם בלי התהליך הזה, כתוצאה מהריבית הנוראה שהממשלה הטילה באותה תקופה על האזרח שלקח הלוואה, הם היו נופלים. על אחת כמה וכמה לאחר שהבנקים הפסיקו לחדש הלוואות, הפסיקו לתת אשראי ורצו מהם החזר הלוואות במאה אחוז ריבית. יש מי שאומר כי זו הסיבה לנפילתם, ויש מי שסבור כי הסיבה היא ניהול כושל. לא אני ניהלתי את הארגונים, ונוח לי להוסיף זאת כסיבה.

מכיוון שנוצר מצב בלתי אפשרי של התמוטטות, ונסיון מצד הבנקים לעקל את התוצאת ולא לאפשר למושביניקים המשך העבודה, צריך היה לחשוב כיצד פותרים את הבעיה. אני מדלג על דו"ח ועדת גבתון שבעיני אינה נראית חשובה. זו היתה ועדה שעסקה בגורמים ולא הציע כל הצעות. צריך היה ועדה ממלכתית שתציע פתרון לבעיה. לכן הקמנו את ועדת רביד הרלוונטית והחשובה לענייננו. הוועדה מונתה על-ידי שר האוצר ועל-ידי חבריה היו רביד כיו"ר, מנכ"ל משרד החקלאות, מנהל אגף התקציבים במשרד האוצר, מנכ"ל המחלקה להתיישבות, שני הבנקים הגדולים והמובילים - בנק לאומי ובנק הפועלים. על-פי דרישת שר האוצר ומתוך הסכמה ללחציו, הסכמנו שנבצע כל המלצה שתהיה מוסכמת על חברי הוועדה. היה לי קשה להסכים לכך, כי אני סבור שבועדה כזו מותר שיהיה מי שיחלוק על דעת הרוב. שר האוצר לא רצה בכך, כי היתה לו תחושה שהכתובת לבקשות לא יהיה מי שהיה מנכ"ל מחלקת הכספים בסוכנות היהודית ואפילו לא מנכ"ל מחלקת ההתיישבות אלא מנהל אגף התקציבים אשר יצטרך לתת את התשובות המחייבות. לכן רצה שזה יהיה על דעתו. קיבלתי את הדין בעניין זה.

הוועדה ישבה חודשים רבים. היא מינתה ועדה לכל אזור ולכל ארגון קניות תנועתית או גילי (על-פי גיל הישובים או התנועה), וכאלו היו רבות. הוועדות הגישו את החומר, למעט שני אזורים השייכים לארגוני קניות שונים אשר מינו להם ועדה אחת - הגולן והבקעה, בהם ישנם גם מושבים וגם קבוצים השייכים גם למשקי הגליל וגם למושבי הפועל-המזרחי.

ח' קופמן:

את מושבי הגולן העבירו לגליל בגלל קומבינציה מסוימת.

שר החקלאות א' נחמקין:

עשו זאת לפני תחילתו של איזה שהוא משבר, בשיא פריחתו של הארגון ובשיא הקושי של מושבי רמת הגולן, שלא קיבלו תקציבים ולא יכלו להמשיך יותר. הם היו בטוחים שאם יכנסו לארגון זה, יפתחו בפניהם את הדלת. הארגון הזה בטפשותו הכניס אותם ונתן להם את האשראי. לא היתה כאן שום קומבינציה. זה היה כל-כך פשוט, שאינך מעלה אף על דעתך. רק היום הכל נעשה מסובך.

אשמח לבוא אל כל ועדה שתמנו כדי לבדוק את הנושא, לאחר שהמשבר הזה יסתיים. מצפוני נקי. אנו עלולים להרוס עתה את כל המיגזר החקלאי שלא בכוונה, כי הוא הפך לנושא צבורי-פוליטי. אני מוכן למסור כל עדות נחוצה בפני כל ועדה, בתנאי אחד - שלא תעלו על הדעת שיש כאן דבר שאינו בסדר, למעט אלף צרות שחלקן נובעות מכשלון בניהול וחלקן ממדיניות שהביאה לאסון. את דברי אני אומר באחריות. שמע אותי מי שהיה שר האוצר בשעתו, יורם ארידור. יש אצלו פרוטוקול של דברי מלפני חמש שנים, על מה שצריך לעשות ומה יקרה אם לא יעשו זאת. אמרתי את הדברים עוד ב-1981 או ב-1982, בקדנציה הראשונה שלי בכנסת.

ועדת רביד סיימה עבודה אחרי ענויים, ו-90% ממסקנותיה משותפות לכל חבריה. בשלושה נושאים הוועדה חלוקה בדעות. לאחר שהוועדה סיימה לנסח את המסקנות, סיכמתי עם שר האוצר כיצד להביא את המסקנות לוועדת הכספים. כעבור שבוע חזר בו שר האוצר ואמר שאינו יכול להביאן כך. קיבלתי את שנוייו של שר האוצר, אם כי לא בשמחה.

א' וינשטיין:

אני מצטער להפסיק אותך, אתה מדבר כשעה והדברים אינם לענין. אין זו דרך להציג את הנושא.

שר החקלאות א' נחמקין:

בכוונה איני מתייחס לצד הטכני. מלבדי נמצאים כאן יו"ר הוועדה, מר רביד, מנכ"ל משרד החקלאות וראש אגף התקציבים. הם יעסקו בצד הטכני.

גם לי יש צד - אני אחראי על המיגזר החקלאי.

היו"ר א' שפירא:

מיד אחרי דבריו של שר החקלאות ידבר מר פוגל, אשר יתייחס לצד הטכני. אחרי ידבר ש' רביד על דו"ח הוועדה הזו. עוד נקיים הרבה ישיבות על הנושא, ואף אחד לא יצא מכאן ללא תשובה לשאלותיו.

שר החקלאות א' נחמקין:

דו"ח רביד סוכם ונחתם על-ידי כל הגורמים שהיו שותפים לו. יש שתי הסתייגויות של שני באי-כח הבנקים והסתייגות של אגף התקציבים באוצר. הסתייגות שני הבנקים היא בנושא שאני רואה בו מפתח לביצוע התכנית. הבנקים הציעו שהיישובים ישתחררו מן הערבות ההדדית, במידה ושני-שליש מהם יחתמו שהם מבצעים את הדו"ח על המשתמע ממנו, כלומר יקבלו על עצמם את ההתחייבות המשתמעת מן הדו"ח. לאחר מו"מ ממושך הם ירדו לשליש. אני רוצה להדגיש כי במידה ולא תהיה החלטה, במידה ולא נצליח לשכנע את הבנקים בדרך זו או אחרת, שכל יישוב שיחתום על תנאי זה ישוחרר מן הערבות ההדדית, לא תהיה כל אפשרות לבצע את הדו"ח.

ממולי יושב יגאל כהן. אם הוא יודע היטב חשבון, הוא יודע שתהיה לו בעיה קשה מאד לקבל את דו"ח רביד גם עם שחרור מערבות, כי הוא יודע בדיוק מה העול שיהיה מוטל עליו. הוא גודע מה יצטרך לשלם בעשרים השנים הבאות.

הבנק יאמר : תחתום לי שקיבלת את ההחלטה ואתה צריך לשלם כך וכך במשך עשרים שנה, אך רק אם יתברר לנו כי שלישי מסך-כל המושבים בארגון שלך הסכימו לתנאי זה - נשחרר אותך מהערבות. אם שלישי לא התחייבו - תחזור אליך הערבות ההדדית, כלומר לאמר שתשלם את הכל, תישא בערבות הכוללת של כל החוב.

א' שלום:

אתה מתכוון לשלישי המושבים או לשלישי החוב?

שר החקלאות א' נחמקין:

לשלישי החוב. זוהי ההסתייגות של שני הבנקים. במידה והסתייגות זו לא תוסר בדרך זו או אחרת, לא יבוצע הדו"ח.

י' כהן:

גם אתם וגם אנו יכולים להכתיב לבנקים. הם נמצאים במצב הקשה ביותר.

שר החקלאות א' נחמקין:

אני חושב שהבנקים שוגים. אם לא יבוצע דו"ח רביד, המצב יהיה רע מאד.

לאוצר יש הסתייגות שאני מודה כי איני מבין את הסיבה לה. האוצר אינו רוצה את האשראי המרוכז. אני טוען שאם אנו רוצים שלא לחזור לעולם למה שקרה, חייב להיות אשראי מרוכז שהחלק החשוב שבו הוא היישוב מול הבנק ולא יישוב מול שלושה בנקים. אם נחייב את היישוב לעבוד מול בנק אחד, מבלי לתת לו את האשראי הנחוץ, המערכת תתפוצץ. לכן צריך להיות מנגנון ממשלתי מסייע.

אני רוצה לומר כי התכנית המוצעת היא על גבול הבלתי אפשרי עבור רוב המושבים. ייתכן שישנם מושבים שלא יוכלו לעמוד בתכנית זו בשום פנים ואופן, אך אם התכנית הזו לא תבוצע יהיה תוהו ובוהו. קיבלתי על עצמי להסכים למסקנות ועדת רביד, וזה מה שהיא יכלה להציע לנו. לדעתי הבנקים תרמו מעט מאד. האוצר לא הסכים למחוק אף שקל אחד כתוצאה מהריבית ומהסתבכות, והדבר היחידי שמתבקש היום הוא שוועדת הכספים תאשר היקף של מליארד שקל לפריסת חובות בריבית גבוהה מאד, ריבית שקשה יהיה למשק היצרני לעמוד בה. אין בכוחם של המושבים לשים היום אפילו את האצבע. יש הרבה מאד מושבים שלא היו חברים במפעלים של ארגון הקניות, אך הם היו חברים בארגון הקניות שהיה ערב למפעלים, ולכן הם חייבים בהפסדי המפעלים.

א' וינשטיין:

האם הם זכאים גם לרווח?

שר החקלאות א' נחמקין:

לו היה רווח.

א' וינשטיין:

למה מוצע כאן רק למכור את המפעלים הלא יעילים?

שר החקלאות א' נחמקין:

אני מציע למכור את כולם. אשמח אם יימצא סידור שונה באמצעות ועדת הכספים, כי חלק מהמושבים לא יוכלו לעמוד בעומס. אני משוכנע שמושבי הגליל לא יוכלו להחזיר את החוב בתנאים אלה. אך כאשר לא מוצאים סידור טוב יותר, הולכים לסידור פחות טוב. בעיני הוא עדיף על תוהו ובוהו.

ד' תיכון:

ואז בעוד חצי שנה יבואו לכאן שוב. ניסית ארבע פעמים לשקם את המושבים, ושום דבר לא יצא מכך.

א' וינשטיין:

מה שקורה כאן הוא טראגי: אנו מקבלים נייר בו מדובר על פריסת חובות, ואומר לנו שר האחראי על הנושא כי המושבים לא יוכלו להחזיר את החוב. זאת אומרת שמשלם המיסים יצטרך לשלם.

היו"ר א' שפירא:

אם אתה שואל אותי, זהו סקנדל. לא נתנו להם כלום, אין כאן בטחונות והדבר היחיד הקיים הוא טובסידיה לריבית.

פ' גרופר:

הבנקים זה לא עם ישראל? כל התכנית הזו לא תעמוד 24 שעות. אין מי שיבצע אותה.

שר החקלאות א' נחמקין:

היה עלי לחץ, מבלי שצריך היה ללחוץ. אמרו כי ישנה דעה בוועדת הכספים, שלא צריך לתת את הכסף לארגוני הקניות. אין נותנים אף שקל אחד לארגוני הקניות. הלוואי ואפשר היה לתת להם כסף כדי שיוכלו לעמוד בהתחייבות. ארגוני הקניות לא יכולים לעמוד בהתחייבות, המושבים הם שצריכים לעמוד בהתחייבות. לו אפשר היה לראות כתובת בארגון הקניות, הבעיה היתה נפתרת. הכל מחולק מלכתחילה בין המושבים.

היתה תביעה שהסכמתי לה מראש, שמושב בו עשרה אנשים רוצים לבוא לבנק שלא באמצעות האגודה, יוכלו האנשים לעשות זאת. מושב שחבריו רוצים כולם לעמוד מול הבנק, יוכל לעשות זאת. הם יעמדו מול הבנק עם החוב שמוטל עליהם. אם תהיה ועדת מישנה אשר תמליץ להקטין את החוב המוטל עליהם ולהטיל יותר על הבנקים או לפנות אל האוצר שישתתף בסכום גדול יותר, אני לא אתנגד לכך. הבעיה אינה איתי אלא עם הבנקים ועם האוצר.

אמרתי מראש כי אקבל את מסקנותיה של ועדה שנראית לי מכובדת מאד, מה גם שאין הצעה טובה יותר. גם מי שהסתבך בבניה ופורסים את חובותיו על פני עשרים שנה, מעדיף לחתום על שטרות מאשר לפשוט את הרגל.

הכל מבוסס על נורמת ההכנסה של היום, שנדמה לי כי היא גבוהה מדי בהשוואה למה שהיה בשנים קודמות ובהשוואה למה שאני צופה בשנים הבאות. נורמת ההכנסה של הענפים היתה השנה גבוהה יחסית. אם בעתיד תהיה נמוכה יותר, יוכלו להחזיר פחות.

אין שום אפשרות ללכת לחישוב שאינו נורמטיבי אצל חקלאי. אני מעריך כי השנה היא שנה טובה מבחינת היצע והביקוש, אך אני חושש שהמצב יהיה פחות טוב בעתיד, ולכן גם ההחזרים יהיו נמוכים יותר. הכנסתו של החקלאי אינה קבועה אלא משתנה בהתאם לתנאי השוק. יש שנת פירות או ירקות טובה או לא טובה, וכך גם לגבי ענפי החי. יש רק שניים-שלושה ענפים בהם קיימת שיטת חישוב מוסכמת, בכל היתר השיטה היא היצע וביקוש.

המצוקה קשה מאד, הרבה מאד מושבים מחכים להסכם, כי במצב הקיים אינם יכולים לחדש הלוואות. יחד עם זאת גם לא מחייבים אותם לפרוע הלוואות קודמות, וקיים מצב של אי בהירות המביא אותם לאי סדרים ולהתפוררות. אתם יכולים לעסוק בעבר ככל שאתם רוצים, אך באשר למושבים צריך להעשות מאמץ לאומי, כדי שימשיכו להתקיים כאגודות. לא יתקיים שום ישוב בבקעה או בערבה, אם יהיו אלה אנשים בודדים. צריך כוחות נפשיים על-אנושיים, כדי שכל אדם ינהל את עסקיו מול הבנק. הם רוצים להמשיך להיות

ישובים מאורגנים. הארגון מביא תועלת ולא נזק, ויש איתו הסכמים פנימיים שמחזקים את החברים. אין לכך קשר עם מערכת פוליטית או צבורית. יבוא לכאן מזכיר ארגון מושבי הפועל-המזרחי ומזכיר מושבי בית"ר, והם יספרו לכם אותם דברים.

אני חושב שטוב תעשה ועדת הכספים, אם לאחר בירור הנגשא תאשר את ההמלצות. במקביל יכולה הוועדה לערוך כל בדיקה נחוצה. שטות היא לומר שאנו שייכים לחברת-העובדים. אין לנו כל קשר משפטי או אחר עם חברת-העובדים. חברי המושבים אינם חייבים להיות חברי ההסתדרות. כל חברי המושבים של הפועל-המזרחי אינם חברי ההסתדרות, ומצבם היום יותר גרוע ממצבם של המושבים האחרים.

לדעתי אין פתרון טוב יותר. אתם יכולים לבדוק את צד האמינות, היושר והניהול. לאחר-מכן תתקבל תמונה מעניינת, מורכבת וחשובה להשכלת החברים. גם אני מוכן לעמוד לבדיקה, מצפוני נקי. אני מוכן לנהל את הווכוח הזה עד הסוף, כדי להוכיח שאני צודק.

א' פוגל:

אני רוצה להסביר את הבקשה העומדת בפניכם. אחר-כך אסביר את המהות המדויקת של הבקשה מבחינת הנטל על כל צד, כולל הממשלה.

י' ארידור:

אני רוצה להעיר כי הממשלה נותנת הרבה, כי כאשר נותנים מליארד שקל אפילו בדרך של פריסת חובות, כל אחד מוכן לקבל זאת.

היו"ר א' שפירא:

אני רוצה שתאמר מה היה החוב ב-1985, ובכמה גדל החוב בשנים 86-1985.

י' ארידור:

האם היה חוב חריג ב-1983?

שר החקלאות א' נחמקין:

אני רוצה להשיב ליורם ארידור כי ב-1983 לא היתה בעיה של חוב חריג.

א' פוגל:

הסיבות המרכזיות לחוב הן אלו: מבנה ההתיישבות הוא כזה, שענפי הייצור וצורת החלוקה שלהם לא איפשרה תפקוד כלכלי סביר. סיבה שניה: התנהגות ניהולית בתחום ההשקעות, התשתית, הצריכה והקמת ישובים חדשים. כל אלה נשענו על שיטה שפגשנו גם במקרים של סולל-בונה וגם במקרה של קופת-חולים. השיטה אומרת כי ניתן להשקיע בתשתית ובצריכה על-ידי הלוואות, וזאת כאשר ידוע לכל בנק כי אלה תחומים שאינם ממנים את ההלוואה. בכל זאת מומנו פעולות כאלו על-ידי הלוואות, וזאת משום שהבנקים ידעו כי למרות שלא יראו את ההלוואה דרך הלווים, הממשלה תתערב ותפרע את החובות. הלווה ידע גם הוא שלא יוכל להחזיר את הכסף, אך חשב שהוא מוגן בצורה זו או אחרת, כי לא יתנו לסקטור הזה להתמוטט. הערבות ההדדית עזרה לתת ביטוח וכסות להסכם הבלתי כתוב הזה. כולם ידעו שזוהי פיקציה.

על רקע זה, גם פעולת פיתוח הטובה ביותר, אם מממנים אותה באשראי לשנה-שנתיים ומשך קבלת הפירות מאותה השקעה הוא למעלה משנתיים - זוהי פשיטת רגל מראש. למרות שהדבר היה ידוע, השתמשו באשראים לא מתאימים, כדי לממן פרויקטים כמו מפעל, גידול חקלאי, תשתית או צריכה ואפילו ישוב חדש. מהלך כלכלי זה היה קיים שנים רבות, אך הוא התעצם בעיקר בשנות השבעים ובמחצית הראשונה של שנות השמונים. החוב שנקרא חריג, הופך להיות חריג הנושא ריבית חריגה, ברגע שהאשראי שהיה פעם לטווח ארוך צריך לבוא לידי פרעון. אם אין פרעון, נוצר חוב חריג. נשאלת השאלה מתי נוצר החוב, האם עכשיו או ב-1975, כאשר נתנו הלוואה לעשר שנים, בידיעה מראש שאי אפשר

יהיה להחזירה. אנו מדברים על תהליך ועל שיטה. על רקע זה יש לראות את ענין הריבית.

ד' צוקר:

האם היתה איזו שהיא הערה של הפיקוח על הבנקים בענין זה?

י' ארידור:

אני חושב שצריך לומר כאן דברים רציניים: הריבית לא יצרה את המשבר.

היו"ר א' שפירא:

הריבית הרסה את המושבים עד הסוף.

א' פוגל:

את הראיה שלנו אני רואה כראיה מקצועית לחלוטין.

י' ארידור:

לקשור את הריבית הנוראית הזו עם ראייה מקצועית, זהו תרתי-דסתרי.

ד' צוקר:

גם מי שחיבר את הדו"ח הזה אמר כי הריבית אחראית רק לשליש מהחוב.

י' ארידור:

היו עוד סיבות חוץ מהריבית, אך בלי הריבית זה לא היה מתפוצץ.

ח' רמון:

זה היה לקוח עוד שלוש-ארבע שנים.

א' פוגל:

הריבית האיצה את התפרצות המשבר. גם אם היתה בשעור אפס, היא לא היתה מונעת את המשבר. היא בוודאי תרמה לקביעת ממדי המשבר. מי שמטיל ריבית רצחנית על חוב חריג, לא מתכוון לכך שבכסף יעשו עסקים, פיתוח ותשתית. האומר למנהל האחראי: אל תיקח הלוואה, אל תשקיע בעסקים. הסקטור החקלאי מוסדר בהסדרי אשראי במרבית הגידולים בצורה מלאה לחלוטין. לייצוא ולכל סוגי האשראי לייצוא אין כל קשר לריבית. ההון החוזר מסדיר את מה שנוגע לתחום ההון החוזר עבור בעלי חיים וכו'. ישנו קטע קטן החשוף למדיניות המוניטרית הכללית, והוא נפגע מעליית הריבית.

אותו חקלאי או מנהל אשר רצה לבצע פעולה, וידע מראש כי לצורך זה יצטרך מימון בריבית גבוהה, אסור היה לו לבצע את הפעולה. אם ביצע אותה, הוא אשם.

פ' גרופר:

כל מה שנוגע לפירות וירקות מושפע על-ידי היצע וביקוש. האם זהו קטע קטן?

א' פוגל:

אין לי כאן נתון בדוק, אשתדל להכין לקראת הפעם הבאה. ההערכה שלנו היא שזה פחות משליש, לכל היותר שליש. אני רוצה להביא נתון בדוק. גם גידולים שאין לגביהם הסדרי הון חוזר - ואין זה משנה אם זה חלק קטן או גדול - אינם מסירים את האחזיות מעל החקלאי הלוקח הלוואה שהוא יודע מראש כי לא יוכל להחזירה, מה גם שישנם הסדרים

בנקאיים כאלה או אחרים (אשראי ספקים, "ליסינג" וכד') שאינם פונקציה של המדיניות המוניטרית החל מיולי 1985. ברור שכאשר משהו נתפס בחוב שאינו יכול להחזיר, הריבית החריגה מחסלת כל סכוי שיוכל להחזיר את החוב בעתיד.

י' ארידור:

מה היתה הריבית החריגה שנקבעה על-ידי בנק ישראל בשנה זו?

ד' תיכון:

היא היתה שווה לכל אזרחי מדינת ישראל. גם אני שילמתי אותה ריבית, האם נתת לי פטור על-כך?

א' פוגל:

הריבית אינה גורם חשוב במשבר, היא גורם להאצת המשבר והיא קובעת במידה רבה את גובה החוב שאליו אנו צריכים להתייחס, במידה ואנו רוצים לפתור את הבעיה.

ד' צוקר:

האם היה משקל לריבית של הארגונים עצמם?

היו"ר א' שפירא:

אבקש להציג את השאלות בסוף.

שר החקלאות א' נחמקין:

אין דבר הנקרא "ריבית ארגונית".

פ' גרופר:

הארגון נתן את הריבית, אך זו לא ריבית ארגונית אלא ריבית של הבנקים. כך אומר השר.

א' פוגל:

חשוב מאד להבין מה קורה היום ובמה ההצעה המוגשת לכם תשבה את המציאות.

א' וינשטיין:

כאשר אתה מתאר מציאות, האם מי שסיפק את הכסף לא אחראי במידה משמעותית?

היו"ר א' שפירא:

מי שסיפק אלה הבנקים.

פ' גרופר:

לא רק הבנקים, גם ארגוני הקניות.

א' פוגל:

את המצב הנוכחי אפשר לתאר כמצב רגעי שהוא בבחינת גן-עדן של שוטים. המושבים נמצאים היום ברובם במצב הטוב ביותר שאפשר להעלות על הדעת.

פ' גרופר:

תשאיר אותם במצב הנוכחי ואל תיתן להם כסף.

א' פוגל:

היום נמצאים המושבים במצב בו הם חייבים כסף, אך אינם עומדים בהתחייבות על-פי לוח הזמנים של הבנקים. לכן יכולים להתפנות להם עודפי כסף למטרות אחרות. כאשר הבנק מתעורר ושם ידו על כספם, מתעורר קושי.

פ' גרופר:

יש אגודות דמי, המושבים כבר התגברו על-כך.

א' פוגל:

מצד שני קיימת המערכת הבנקאית אשר ממשיכה לרשום את הריבית כהכנסה. היא הגדילה את ההפרשות שלה לחובות מסופקים, אך ברגע זה קיים מצב נוח למושבים. אם מאיזו שהיא סיבה תהיה משיכת פקדונות במערכת הבנקאית, או התנהגות שונה של הפרטים במשק מבחינת מבנה התיק הפיננסי שלהם, המערכת הבנקאית תיכנס לקושי גדול מאד, כיוון שהחוב שלה חייב להיפרע באותו יום, ומצד שני את החובות העומדים כנגד הפקדונות האלה אין הם מצליחים לפדות. ברגע זה המצב הקיים מתאפשר, כי כולם מצפים להסדר. ברגע שלא יהיה הסדר, נגיע מיד לתוהו ובוהו מוחלט הן בצד המושבי והן בצד הבנקאי. התוהו-ובוהו הוא בכך שהבנקים יעשו כל מה שיוכלו, כדי לכסות חלק מהחובות שחייבים להם. כל כסף שיעבור במערכת שלהם, הם ינכו אותו כדי לצמצם את יתרת החוב. כל עסק הבנוי על הון חוזר, יהיה במצב של פשיטת רגל אם ההון לא יחזור.

ישנה אפשרות לשלוח את ההוצאה לפועל להוציא טלוויזיות מן הבתים. זה לא עוזר לכסוי החובות לבנקים, אך זה מעודד את תעשיית הצמיגים, כי מיד ישרפו צמיגים לאות מחאה. במצב של תוהו ובוהו מהסוג הזה, אין שום סכוי לתכנית הבראה מקיפה, שהיא הדרך היחידה לצאת מהמשבר, כאשר כל צד נוטל בכך חלק בצורה מתוכננת ומבוקרת. במצב של תוהו-ובוהו יהיה משבר נוראי, ויכול להיות שלאחר-מכן תהיה כניעה טוטלית (ואין זה משנה אם הממשלה או ועדת הכספים יפעילו את הלחץ לאותה כניעה), ואז העלות תהיה כפולה ומכופלת, מבלי שיהיה טיפול ביסודות.

י' ארידור:

אני זוכר את סיסמת הבחירות של שמעון פרס ב-1984, שכאשר יעלה לשלטון הוא יתן למושבים סיוע בהיקף של 100 מליון דולר. אחרי שנתיים וחצי בהן היה ראש ממשלה, הוא מבקש סיוע למושבים בשווי 600 מליון דולר. ההפרש לטובתו הוא חצי מליארד דולר.

ח' רמון:

לא האמנו איזה "ברוך" תשאירו לנו.

ד' תיכון:

הלכוד אשם בהתמוטטויות האלה? האם אני שילמתי פחות ריבית מאפרים שלום?

א' פוגל:

אני רוצה לפנות לוועדה שתתייחס לתכנית הזו בצורה מהירה ולעצם העניין. יכול להיות שישנם בה דברים שאפשר לשפר, אך קשה לקבל את הטוב ביותר במצב אקוטי.

מ' שיטרית:

האם אתה מצפה לכך שנתייחס לנושא מבלי שקיבלנו את דו"ח רביד?

היו"ר א' שפירא:

הוא מונח לפנינו.

מ' שיטרית:

לא קיבלנו אותו. אנו צריכים לקבלו לפני הדיון. על-פי מה שכתוב בדו"ח גבתון, האוצר אינו ערוך כלל לטפל בנושא, כי אין לו נתונים מספיקים.

א' פוגל:

האלטרנטיבה להכרעה מהירה ועניינית היא תוהו-ובוהו שיהרוס יותר את המשק המושבי, יפגע במערכת הבנקאית, ולאחר-מכן אנו כמשק צבורי נשלם הרבה יותר מאשר לפי התכנית הקיימת עתה.

אני רוצה להקים ולומר שלא קיימת תכנית של האוצר, אלא תכנית של הממשלה המוגשת לכם על דעת שר האוצר ושר החקלאות, בהתאם לדו"ח ועדת רביד.

א' וינשטיין:

האם מסגרת התכנית היא כללית, או שהיא מתייחסת לכל ישוב?

א' פוגל:

ועדה ראשונה שעסקה בנושא בצורה כללית, היא ועדת גבתון שהגישה את הדו"ח בספטמבר 1986. אז היה מצב לא טוב, כלומר יותר דברים היו בלתי ידועים מאשר ידועים.

מ' שיטרית:

משום שהם סרבו למסור נתונים.

היו"ר א' שפירא:

אני מפסיק את הישיבה לעשר דקות.

(הישיבה הופסקה וחודשה ב-12.45)

א' פוגל:

קיים חוב שאותו המושבים לא יכולים לפרוע, וקיים חוב לבנקים אותו הבנקים אינם יכולים לממש. ההסדר המוצע הוא בין השותפים כולם, והוא אומר כך: הממשלה והבנקים יעמידו הלוואות לתקופה של 15-20 שנה, לפריסת החוב הקיים. ההלוואה היא פקדון בבנק למתן הלוואה, והיא על אחריות הבנק, מכיוון שהבנק ממילא תקוע עם החוב הזה. זהו אשראי לפריסת חוב קיים, כך שהאחריות נשארת על הבנק.

במקביל לכך, הסוכנות, הבנקים והחטיבה להתיישבות ימחקו חלק מהחוב, כאשר הבנקים משתתפים ב-100 מליון ש'.

י' ארידור:

הבנקים מתקנים את הרישומים שלהם ב-109 מליון ש'.

א' פוגל:

מול מה שכתוב במאזני הבנקים באישור רואי-החשבון שלהם, הם מוחקים 109 מליון ש'.

י' מצא:

זהו משחק סמנטי.

ע' סולודר:

על-מי מה שראיתי, זהו למעשה כל תקציבה של החטיבה להתיישבות לארבע שנים. זה אומר שזוהי מיתת של כל ההתפתחות בבקעה וברמת-הגולן.

א' פוגל:

במחיקה ישנם כמה סכומים: 82 מליון ש' של הסוכנות, 64 מליון על-ידי החטיבה להתיישבות, 109 מליון על-ידי הבנקים והשאר על-ידי נושים אחרים. ההלוואות של הממשלה ושל הבנקים ביחד הם 953 מליון ש' לצורך פריסת הלוואות, כאשר מתוך זה חלקה של הממשלה 692 מליון ש'. סכומים אלה הם במחירי ספטמבר 1986, והם הבסיס להתחייבות עבור ארבע שנות תקציב.

ס' אלחנני:

אני רוצה להעיר הערה: מדוע לא לכתוב מחיר תקציבי? מדוע לא לשחק את המשחק על-פי הכללים הקיימים אלא על-פי דפי המחשב?

א' פוגל:

אנו מבקשים את ההקצאה בסכום הזה, המותאם למחירי ספטמבר 1986. מכיוון שעבר זמן מאז, ייתכן שנצטרך לחזור ולפנות אל ועדת הכספים.

ס' אלחנני:

מדוע לא לכתוב מחירים שוטפים? אתה נותן שנוי תקציבי על-סמך דפי מחשב במקום על-סמך המשחק הקיים.

א' פוגל:

המחירים הם מחירי ספטמבר 1986. יש לזכור את ההתיקרויות מאז ועד היום, ואנו זקוקים להסכמת כל הצדדים, כאשר כל אחד נושא בחלקו. עדיין אין כאן פניה להעברות התקציביות הדרושות להשתתפות החטיבה להתיישבות של הסוכנות, שכאמור גם היא מתוקצבת.

אלה הדברים לארבע שנות תקציב. האשראי השנה הוא רבע מ-692 מליון ש'. החטיבה להתיישבות תצטרך להשתתף ב-16 מליון ש' לשנה.

י' מצא:

יו"ר מחלקת ההתיישבות של הסוכנות אמר שהוא מתנגד לכך.

א' פוגל:

המקורות התקציביים לכסוי 16 מליון ש' השנה עדיין לא סוכמו. עמדתנו היא שזה ייעשה מהתקציבים הקיימים. כל תקציב של החטיבה, אינו בבחינת פניה לאשור. הוא תלוי בהסדר שיהיה לגבי האחוד החקלאי. הכל מצויין בדברי ההסבר. ברגע שתהיה הכרעה, הדבר יבוא לאישור בנפרד.

א' שלום:

20 מתוך 22 מליון הוא תקציב החקלאים.

א' פוגל:

כאמור, כל ההסדרים האלה הם בבחינת מעורבות הממשלה ביחס לתרומת כל הסקטורים האחרים, כאשר המשמעות היא זו: ברגע ששוק ההון כמעט כולו מולאם והרפורמה בשוק ההון היא עדיין לא במצב בו גופים הנמצאים במצב קשה יוכלו להנפיק, הרי כדי להשיג מקורות, הם זקוקים למעורבות תקציבית. כאשר מדובר במעורבות תקציבית, הדבר אומר פניה אל ועדת הכספים.

יש כאן הקצאה של מקור, כאשר מבחינת ערך המענק הגלום בכך מדובר בהבדל בין הריבית שבה הכסף ניתן לבין הריבית האלטרנטיבית בשוק. מבחינת הממשלה אין כאן מענק תקציבי, כי הממשלה לא תיתן את הכסף לבנקים במחיר נמוך יותר מעלות הגיוס של הכסף על-ידיה. מבחינת המערכת ההתיישבותית, יש כאן תמיכה.

ס' אלחנני:

איך הוא ישלם את זה?

פ' גרופר:

הוא לא ישלם.

א' פוגל:

הריבית, גודל סכומי האשראי וגודל המחיקות חושבו כאשר ועדות אזוריות אמדו את כושר ההחזר של המושבים. אם היינו נותנים את הכסף באפס אחוזי ריבית ולא ב-8%, אז המחיקה היתה קטנה יותר. המחיקה מושפעת בגודלה על-כך שמדובר בריבית של 8%. אם הריבית היתה נמוכה, גם המחיקה היתה נמוכה יותר. הכל מתאים לנתוני הוועדות האזוריות לגבי כושר ההחזר של המושבים.

במחירי ספטמבר 1986, התכנית היא על בסיס מציאותי מאד, המתבסס על ההנחה שחובות חייבים להחזיר, והמחיקה נעשית רק כנגד אמצעי ייצור ויציאת מתיישבים ממעגל הייצור החקלאי, כאשר זה עוזר לשאת בנטל חוב. ברור כי כושר ההחזר הרגיל של החקלאי, אינו מאפשר לו להחזיר את החוב. הריבית היא משתנה המשפיע על המחיקה. אנו מעדיפים מחיקה גבוהה יותר וריבית גבוהה יותר, כדי לא לסבסד את החקלאי באמצעות אשראי.

כל זה נעשה בכפוף לעקרונות מרכזיים של תכנית הבראה שיש להם קשר הדוק ואי אפשר לנתקם ממערכת הסיוע הכספי. כל נסיון לתת מיקדמה עד שיהיה הסדר, הוא הרס כל נסיון להגיע להסדר. ארגון הקניות הופך להיות ארגון העוסק אך ורק בגביית תשומות מרוכזת. הוא אינו יכול לקחת או לתת אשראי ולהקים מפעלים.

ד' צוקר:

הוא יוכל להמשיך להחזיק מפעלים?

א' וינשטיין:

כן, זה כתוב בתכנית.

י' ארידור:

השאלה היא אם ארגון הקניות יתקיים עד המשבר הבא.

א' פוגל:

אקריא את מה שכתוב: "פעילותו היחידה של ארגון הקניות, אם ימשיך לפעול, תהיה רכישת תשומות וחומרי-גלם..."

י' ארידור:

למה ארגוני הקניות צריכים להמשיך להתקיים?

א' פוגל:

"הארגון לא יתן אשראים או ערבויות לחבריו, לא יתווך בכספים ולא יקים או יפעיל על אחריותו מפעלים כלשהם. מפעלים בבעלות ארגון הקניות או המושבים שאינם רווחיים או יעילים, ייסגרו ובמידת האפשר יימכרו, כאשר תמורת המכירה תיועד כמקור להסדר חובות".

פ' גרופר:

מה עם הרווחיים?

א' פוגל:

"פעולה כאמור תיעשה על-ידי הכנה, תוך שלושה חודשים מקבלת החלטה זו, של תכניות הבראה ספציפיות שיכללו השבתת המפעלים, מכירתם וכן ארגון השוק מחדש, שיעשה בפקוח משרד החקלאות".

י' ארידור:

למה לא משרד המשפטים?

א' פוגל:

יש כאן בעיה של מטרה ודרך להגיע אליה.

הנושא הבא הוא ביטול הערבות ההדדית הבין-מושבתית שניתנה על-ידי המושבים, תוך הגבלת הערבות ההדדית של החבר לאגודה. זהו תנאי לביצוע ההסדר. הבנקים טוענים כי הם מכסים רק שליש מהחוב. שני התנאים הנוספים הם המרת חובות המושבים במסגרת המחיקה, כלומר אך ורק כנגד ויתור בלתי חוזר על אמצעי הייצור, מכסות הקרקע, מכסות המים והזכויות האחרות. הדבר האחרון הוא מינהלת הסדר, שתהיה כפופה למועצה שיהיו שותפים בה הצדדים להסדר: נציגי משרד האוצר, החקלאות, הסוכנות והבנקים. יו"ר המועצה או מנהל המינהלה ימונו על-ידי שר האוצר בהתייעצות עם שר החקלאות. המינהלה תהיה אחראית לביצוע ההסדר המפורט, לרבות בדיקה ואימות נתוני החוב, החזרת אמצעי הייצור, טיפול במכירת מפעלי ארגון הקניות, לוווי החתימה על החוזים השונים וכו'.

זהו הסדר מורכב וקשה, כאשר על המינהל מוטל תפקיד קשה בביצוע הנושא. הערה אחרונה נוגעת לארגון הקניות: תנאי מוקדם לכל דבר הוא שכל חובות הארגון שכל המתיישרים ערבים להם, ירדו לרמת המושב ויכנסו למסגרת ההסדר.

פ' גרופר:

המתיישב המסכן לא ידע על חובות הארגון.

י' מצא:

איך אפשר להטיל חוב כה אדיר על המתיישב, בין אם ידע או לא, וכיצד אפשר להוציא את ארגון הקניות נקי?

א' פוגל:

אתם צריכים ללמוד מה זה ארגון ומהן ערבויות לארגון.

י' שמאי:

האם זה כשלון של המתיישב או של הארגון?

י' מצא:

אני רוצה שנביא לכאן את כל מנהלי הארגונים.

א' פוגל:

הארגון ישאר ללא חובות וללא נכסים. מי שרוצה ש"נטפט" על הארגון במקום על המתיישב, פוגע בכך במתיישב. המתיישב הוא הארגון, והמתיישב חייב לשאת בכך. אם יש בעיות פרסונליות, מקומן במסגרת אחרת ולא כאן.

י' ארידור:

אם ראשי הארגון פעלו באופן שלילי ורימו את המתיישב, אני לא בטוח שעל המתיישב מוטלת אחריות אזרחית.

י' מצא:

כאן אנו מגיעים לפניה שלי ליועץ המשפטי לממשלה.

א' וינשטיין:

הצעה לסדר: האוצר הגיש לנו תכנית חתומה, והאוצר צריך להסביר את כל הפרטים בה. אני מבקש שבישיבה הבאה יתן לנו האוצר תשובה על כל שאלה שלנו. בכל מקום בו נאמר כי ישנם נספחים, אני מבקש לקבל אותם.

י' ארידור:

אם אנשים בתוך הבנק רימו את הבנק, אפשר היה להגיש תביעה נגד א' יפת. הוא הדין בארגון הקניות שרימה את המתיישבים, ולכן אין המתיישבים אחראים על מעשיו.

פ' גרופר:

התכנית הזו כנראה לא תעבוד, גם השר אמר שחלק גדול מהמושבים לא יעמדו בהסדר זה. המושבים עובדים עכשיו ומרוויחים, גם מבלי שיהיו קיימים ארגוני הקניות. את התשומות הם קונים היום ממי שהם רוצים, ואין פגיעה ביצור ברוב המושבים. מדוע לא להשאיר את המצב כך?

היו"ר א' שפירא:

אני רוצה להודיע לחברי הוועדה כי ביום חמישי נתחיל את הישיבה ב-10.00, כדי לשמוע עד השעה 11.00 את מר רביד ואת מאיר בן-מאיר. המשלחות תכנסנה ב-11.00. אם אתם רוצים להציג שאלות לפוגל, בן-מאיר ורביד, אין טעם להביא את המשלחות. אני מציע שנקיים ביום חמישי את הדיון עם האנשים שהזכרתי, ואחר-כך נקבע מועד להמשך.

אני מציע שנקיים עכשיו את ההצבעה על התק"מ.

א' וינשטיין:

אני מציע כדי שלחברים לא תהיינה אחר-כך טענות, שתודיע מתי אתה מקיים את ההצבעה. זה יכול להיות גם מחר.

היו"ר א' שפירא:

אני מציע להצביע עכשיו על התק"מ. מי שלא יסכים, יבקש מחר רויזיה.

ע' סולודר:

אני מציעה שנקיים את ההצבעה מחר.

ח' קופמן:

אני רוצה לזמן לכאן את אהרון ידליון, כדי להציג לו שאלות.

היו"ר א' שפירא:

י' ארידור אמר כי איש האוצר הודיע בדיון אתמול שערך בדיקה אריתמטית, אך לא בדיקה עניינית, והוא מבקש לדעת אם בינתיים נערכה גם בדיקה עניינית. אם בדיקה כזו נערכה, הוא מבקש את החומר. מר קרשנר התקשר למר פוגל וביקש את החומר הזה. כאשר אנהל את הישיבה ביום חמישי, אני מוכן שנתייחס לנושא התק"מ כדבר ראשון, בתנאי שמר פוגל יביא תשובה גם לשאלתו של מר ארידור.

(הישיבה ננעלה בשעה 13.25)